

Bomen nieuws

DE FLADDERIEPEN
van Barneveld

Het nieuwe sortiment van
DE PAARDENKASTANJE

Bomen op
SPEELPLEKKEN

Bomen in het middelpunt

Soms komen er wel heel bijzondere telefoontjes bij de Bomenstichting binnen. Een vrouw heeft haar burens gevraagd om hun 25-jarige es te kappen, omdat zij door zijn schaduw haar parasol niet kan uitklappen. De dame in kwestie zou het artikel van Joris Voeten moeten lezen, dat gaat over het belang van bomen voor onze leefomgeving en de klimaatbeheersing. Een andere vraag: hoe kan de groene heg van de burens worden verwijderd? De vraagsteller wil graag vanaf de bank in de huiskamer de hele straat inkijken, want dat is gezellig. Heerlijk toch zo'n groene haag? Met nestgelegenheid voor musen, merels en winterkoninkjes. Gelukkig zijn de meeste vragen beter te begrijpen en volgen er leuke en interessante gesprekken. Ook geven ze onderwerpen voor Bomennieuws, zoals het sneeivraagstuk. Veel mensen zien met lede ogen aan dat er soms ingrijpend wordt gesnoeid. Erwin Reinhard geeft ons een lesje snoeien: wanneer wel en vooral wanneer niet.

In dit nummer komt u een oude bekende tegen. Jørn Copijn, één van de oprichters van de Bomenstichting, is 50 jaar boomverzorgster. In een interview vertelt hij over zijn boeiende leven en werk. Wist u dat een uitgave van Suske en Wiske op hem is gebaseerd? De geschiedenis van enkele monumentale bomen wordt belicht door Gerrit de Graaff, Fladderiepen in Het Paradijs, en Veronica van Amerongen: heeft Linnaeus nu wel of niet die ceder in Heemstede geplant? Natuurlijk staan er in dit nummer ook weer informatieve artikelen. Simen Brunia laat ons het nut en het gevaar van zwammen zien en Johan van den Berk en Cees van Casteren geven ons inzicht in nieuwe soorten van de paardenkastanje. Opdat deze mooie soort behouden blijft.

De twee nieuwe uitgaven van de Bomenstichting zijn ook min of meer antwoorden op vragen die aan ons zijn gesteld. Allereerst het pamflet *Bouwen met bomen*. Nog te vaak krijgen bomen op de tekentafel bij (nieuw)bouwplannen geen rol toebedeeld. Liever gaat men uit van een leeg terrein dan bestaande bomen in te plannen als beeldbepalend en voor de mens belangrijke invulling van de ruimte. Nieuwe bomen worden regelmatig achteraf ingepland, waardoor ze niet voldoende ruimte krijgen om tot goede bomen uit te groeien. *Bouwen met bomen* stelt een andere benadering voor. De Bomenstichting geeft het pamflet uit met de Branchevereniging VHG. Het zal vanaf de zomer te downloaden zijn via de website. De tweede uitgave is het boek *Leve(n)de speelplekken, Bomen in het middelpunt*. Op veel (groene) speelplekken staan nauwelijks bomen. Een gemiste kans, want mensen, groot en klein, hebben bomen nodig. Meer over dit boek is te vinden in dit nummer van Bomennieuws.

Hanna Hirsch

 **Bomen
stichting**

Een illustratie van Roel Seidell uit het boek 'Leve(n)de speelplekken'

In dit nummer

4

BOMEN VOOR STEDEN VAN DE TOEKOMST

Wereldwijd warmen steden verder op. Joris Voeten beschrijft hoe bomen zo'n temperatuurstijging kunnen voorkomen. Bovendien regelen zij de waterhuishouding bij de hoosbuien van tegenwoordig.

8

WAT DOEN ZWAMMEN MET BOMEN

Zwammen en paddenstoelen op een boom. Waarop moet je letten bij een controle? In het artikel van Simen Brunia worden de 'good guys' gescheiden van de 'bad guys'.

17

DE LIBANONCEDER VAN HEEMSTEDE

In Heemstede staat een oude Libanonceder. Wie heeft hem geplant? Hoe oud is deze boom? Veronica van Amerongen legt drie theorieën naast elkaar. Trek zelf uw conclusie.

EN VERDER IN DIT NUMMER

Inleiding.....	3
De oude fladderiepen in 'Het Paradijs'.....	7
50 jaar boomverzorging.....	10
Het nieuwe sortiment van de paardenkastanje.....	13
Leve(n)de speelplekken.....	15
Snoeien met de handen in de zakken.....	20
Paleispark Het Loo.....	23
Mededelingen.....	26
Recensie.....	27

Het Hoofddorpplein in Amsterdam na de wolkbreuk van 24 augustus 2015

Tekst en foto's: Joris Voeten, Urban Roofscapes

WERELDWIJD KAMPEN GROTE STEDEN MET DEZELFDE UITDAGINGEN. INWONERAANTALLEN NEMEN TOE MET VERREGAANDE VERDICHTING VAN DE STAD ALS GEVOLG. DE LAATSTE BRAAKLIGGENDE, VAAK GROENE, RUIMTE IN DE STAD WORDT DAARBIJ OMGEVORMD NAAR VERHARD OF BEBOUWD GEBIED.

Het planten van bomen in ongeschikte plantplaatsen is zinloos. Hier watert het wegdek af naar de plantplaats met een ondoordringbare bodemlaag: iedere boom zal uiteindelijk 'verdrinken'.

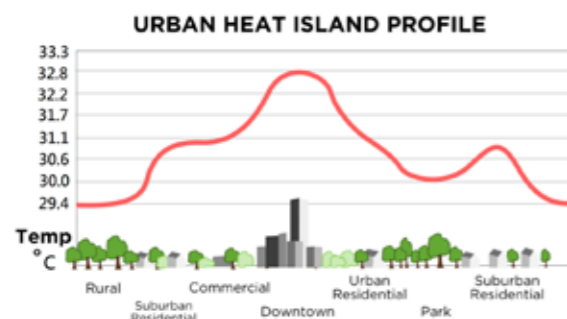

De Treebox HP groeiplaatsconstructie op het Haarlemmerplein in Amsterdam

Van leuk naar levensbelang!

Bomen voor steden van de toekomst

Inmiddels is de klimaatverandering merkbaar en meetbaar. De gemiddelde temperatuur in Nederland is sinds 1900 1,7°C gestegen, wereldwijd is die stijging gemiddeld 0,9°C. Daarnaast absorberen bebouwde en verharde oppervlakten in steden overdag veel zonne-energie en stralen die (met name 's nachts) als warmte weer uit: het stads-hitte-eiland-effect (Urban Heat Island profile, UHI). Het verschil in temperatuur tussen de stad en het buitengebied is daardoor gemiddeld 4°C, maar verschillen tot 8°C zijn niet ongewoon. Steden worden onaangenaam en ongezond warm.

Het stads-hitte-eiland-effect

Ook maken die verharde en bebouwde oppervlakten regenwaterinfiltratie naar de ondergrond onmogelijk. Met de steeds kortere, maar heftigere

buien raken riolen overbelast met kostbare overstromingen van stadscentra tot gevolg. De wolkbreuk van 28 juli 2014 in de Randstad is daar een voorbeeld van. Daarentegen ervaren bomen en planten juist in de droge perioden tussen de buien steeds vaker droogtestress: regenwater wordt immers 'snel en efficiënt' de stad uitgevoerd.

MULTIFUNCTIONELE BOOM

Om deze uitdagingen het hoofd te kunnen bieden moeten de oplossingen op velerlei vlakken gezocht worden. Een deel van de oplossing die echter onderbelicht blijft is de rol die bomen kunnen spelen. Bomen verrichten een veelvoud aan natuurlijke diensten, die van grote waarde voor de stad zijn. Voorbeelden van die diensten zijn:

- Bladeren reflecteren 47% van het inkomende zonlicht terug naar de atmosfeer en genereren schaduw met een 2-8°C koelere luchttemperatuur met een reductie van het UHI tot gevolg.
- Met de juiste boomsoort aan de juiste zijde van een gebouw kan door de schaduw van die boom de airconditioningvraag van het gebouw met 62% gereduceerd worden.
- Bomen verdampen tussen de 500 en 650 liter water per m² per jaar. Een volwassen boom genereert daarmee het verkoelende effect van 10 kamerairconditionings die 20 uur per dag aanstaan.

- De bebladerde kroon van een boom onderschept regenwater, waardoor bijvoorbeeld in Sacramento (USA) 11,1% van alle regen door bomen uit de riolen gehouden wordt.
- Bomen beschermen kinderen tegen schadelijke zonnestraling, waardoor buiten spelen prettiger en veiliger is. Bomen dragen bij aan het voorkomen van het 'natuurgebreksyndroom' (nature deficit disorder).
- Bomen in de omgeving van vastgoed verhogen de waarde met 5-20%.
- Boomkronen vormen een plek voor vogels, vleermuizen, insecten en andere dieren waar ze kunnen foerageren en nestelen. Ook zijn bomen belangrijke vliegroutes.
- Bladeren van bomen filteren fijn stof uit de lucht.

Bomen zijn dus eigenlijk ongemerkt hard aan het werk om voor ons een leefbare stad te creëren. Bomen in steden zijn allang niet meer alleen maar 'leuk', ze zijn steeds meer van levensbelang. Hun rol verschuift van mooi naar multifunctioneel.

VEEL OF GROTE BOMEN

Veel bomen planten lijkt dus het devies! Maar die benadering blijkt niet altijd het gewenste effect te genereren zo blijkt uit verschillende '1 million trees' programma's van verschillende grote steden zoals Los Angeles en Philadelphia. In deze programma's worden veel kleine bomen door particulieren in vaak ongeschikte groeiplaatsen geplant, met hoge mortaliteit tot gevolg. Hierdoor blijven uiteindelijk de broodnodige diensten van de bomen uit.

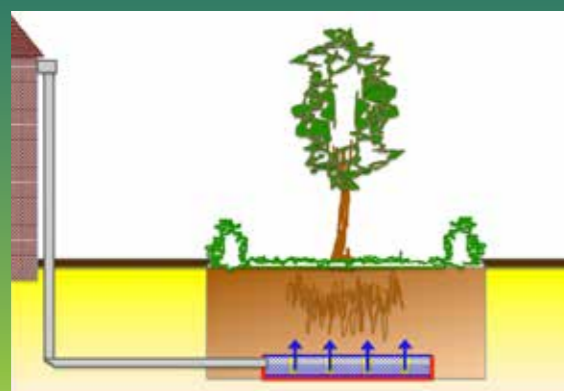
Ook is er steeds minder ruimte voor veel en grote bomen in de drukke steden. Toch ligt daar juist de kans! Als het kroonvolume een maat is voor de hoeveelheid functies die de boom levert, dan is 1 boom met een kroon van 14 meter doorsnede

gelijk aan 43 bomen met een kroon van 4 meter doorsnede. En het aanplanten van 1 boom mét een toekomst vergt een lagere investering (geschat € 15.000) dan de aanplant van 43 bomen 'voor' de toekomst (geschat € 53.700).

De biodiversiteitswaarde van 1 oude boom is veel hoger dan die van veel jonge bomen samen. Veel bomen is dus niet per se beter, maar grote bomen zijn dat wél. Ook in onderhoud is het rendabeler om bomen op locatie ouder te laten worden dan de gemiddelde 30 à 40 jaar die bomen langs straten nu worden. De grootste investering in onderhoud zit namelijk in de eerste 30-40 jaar om de kroon tot de uiteindelijk gewenste vorm te snoeien en begeleiden. Dus na de eerste 40 jaar gaat de boom minder kosten en méér opleveren.

Op het Haarlemmerplein in Amsterdam maakt men gebruik van de Treebox HP groeiplaatsconstructie om onverstoorde, niet verdichte, doorwortelbare ruimte te creëren voor duurzame boomgroei. De betonnen kruizen dragen het gewicht van het plein, de bestrating en het verkeer. De groeiplaats wordt gevuld met goede grond en afgedekt met de betonnen 'deksels', voordat de bestrating geplaatst wordt.

Voor bomen in steden die op een goede manier kunnen wortelen is wel een omslag in het denken nodig. Want gezonde boomgroei begint bij de wortels. Er moet voor de boom voldoende en geschikte doorwortelbare ruimte gecreëerd worden met een passende groeiplaatsconstructie. Die groeiplaats vergt een initiële investering bij aanplant, maar juist die investering maakt het mogelijk dat de boom langere tijd rendeert door daadwerkelijk de gewenste diensten te leveren. En dat voor een periode van tientallen jaren en zónder overlast door bijvoorbeeld worteldruk van de verharding.

WATERINFILTRATIE

Regenwater van een dak wordt opgeslagen in een open, ondergrondse 'tank' en via capillair werkende vezels teruggevoerd naar het doorwortelde profiel van de boom. Zo wordt regenwater in plaats van overlast waardevol irrigatiewater, zonder gebruik van pompen, slangen, sensoren of energie. Een eventueel teveel aan water kan op natuurlijke wijze in de ondergrond infiltreren.

Naast doorwortelbare ruimte speelt water steeds vaker een hoofdrol in het ontwerp van die groeiplaats. Want zonder water kan de boom de functies die wij verwachten niet leveren. Geen water

betekent geen verdamping, geen koeling, geen groei en daarmee geen waarde voor de mens en de biodiversiteit. Daarom wordt voor het regenwater-vraagstuk van de stad een oplossing gezocht in waterinfiltratie en opslag bij de boom. Zo wordt het riool ontlast en is de boom met voldoende water in staat zijn functie optimaal te vervullen. De boom is nu ook niet langer meer een losstaand element in de stad, maar wordt onderdeel van het systeem van de leefbare stad van de toekomst.

NU ACTIE

Over het rendement op de benodigde investering maak ik mij geen zorgen: New York rapporteert een rendement van de bomen in de stad, gebaseerd op koolstofvastlegging, regenwaterinterceptie, fijn stof filtering en energiebesparing van \$ 5,60 per jaar per geïnvesteerde dollar. Echter de tijd die ons rest om die gezonde stad van de toekomst aan te leggen is wel een punt van aandacht. Voordat bomen hun maximale functionaliteit bereiken zijn we enkele decennia verder, dus is het nu tijd voor actie. Zuinig zijn op de bomen die we hebben en betere bomen in betere groeiplaatsen planten! Dat is het advies voor klimaatbestendige steden van de toekomst. 🌱

LANGS EEN ZANDPAD OP HET LANDGOED HET PARADIJS BIJ BARNEVELD STAAN GRILLIGE HOUTSTRONKEN. JE KUNT ZIEN DAT ZE HEEL OUD ZIJN. HET ZIJN IEPENHAKHOUTSTOVEN DIE IN HET VERLEDEN STEEDS ZIJN AFGEHAKT ALS BRANDHOUT. DE DIKKE IEPENSTOVEN ZIJN HONDERDEN JAREN OUD EN HEBBEN GEEN LAST VAN DE IEPENZIEKTE.

De oude fladderiepen in 'Het Paradijs'

De bomen staan langs het pad dat linksaf gaat voorbij het huisje 1902 aan de Kallenbroekerweg. Aan het eind van dit meestal modderige pad is een bruggetje over de Kleine Barneveldsebeek. De meeste wandelaars weten direct welk pad bedoeld wordt. Wie vanaf de Kallenbroekerweg het pad opgaat, ziet links de grote eik met een beschadigde plek onderaan de stam. De boom staat scheef en al het gewicht hangt aan één kant. Ik kijk er altijd naar als ik er langs kom. Iets verder staan de genoemde hakhoutstoven links en rechts van het pad. Sommige exemplaren zijn doorgesloten. Als je erop let zie je steeds meer iepen. In de zomer vallen ze niet op tussen het struikgewas. Aan de bladeren met een scheve bladvoet is te zien dat het iepen zijn. In de winter zijn de wonderlijke houtstronken goed te zien langs de slootkant.

TWINTIG JAAR

Op maandag 19 februari 1996 (voordeel van een dagboek) was bioloog en cultuurhistoricus Bert Maes bij ons op bezoek. Al eerder heb ik met hem in Twente en in de Achterhoek gezocht naar in het wild groeiende linden, en met succes. Terloops vertelde ik hem over de oude iepenstoven. Hij wilde er meteen heen, hoewel het al schemer begon te worden. Even later liep ik met Bert het halfdonkere paadje op. Hij viel van de ene verbazing in de andere. 'Gerrit', zei hij. 'Dit is uniek. Waarom heb je me dat niet eerder verteld. Deze iepenstoven zijn honderden jaren oud en weet je wat zo bijzonder is? Ze hebben in al die jaren geen last gehad van de iepenziekte. Het moeten dus zeer sterke iepen zijn. Bert Maes heeft de iepen gedetermineerd: het zijn steeliepen of fladderiepen (*Ulmus laevis*) die maar weinig in ons land worden aangetroffen. Hij denkt dat de bladeren ook belangrijk waren als veevoer. Vóór 1900 waren er namelijk lange winters en was tak- en bladvoer van iepen erg gewild.

OPGENOMEN IN BOMENREGISTER

De jaren verstrijken. Albert Prins, natuurgids van het IVN Barneveld, maakte mij in januari 2016 attent op de oude fladderiepen op landgoed Het Paradijs. Hij ontdekte dat de honderden jaren oude iepenstoven niet waren opgenomen in het Landelijk Register van Monumentale Bomen. Inmiddels staan de genoemde bomen in het landelijk register. Ook heeft de Bomenstichting cultuurhistoricus Bert Maes geraadpleegd over het onderhoud van de iepen die vroeger vaak zijn afge-

Gerrit de Graaff schouwt de fladderiepen

hakt als brandhout. Het is nauwelijks meer voor te stellen: De Gelderse Vallei was vroeger heel kaal. Ik herinner me nog dat je vroeger vanaf de toren in Barneveld de witte toren in Nijkerk kon zien. Al het hout van de bosjes en houtwallen werd in de oorlog opgestookt in kachels en fornuizen. Bert Maes nodigt mij uit om de oude iepenstoven nog eens te gaan bekijken.

ONDERHOUD

Zo staan we op woensdag 24 februari 2016, precies twintig jaar later, weer bij de stokoude fladderiepen aan beide kanten van het pad. Het is allemaal nog hetzelfde. Er is daar nauwelijks iets veranderd. 'Hopelijk gaan de eigenaren van de oude iepen geen rigoureuze maatregelen bedenken', zegt Bert. 'Ik heb de Bomenstichting voorgesteld om samen met een van de eigenaren ter plekke te gaan kijken. In het algemeen hoeft er eigenlijk niet veel te gebeuren: bomen die al heel lang niet zijn gesnoeid kun je beter niet meer afhakken. Deze hakhoutstoven laten voor wat het is, lijkt ook geen echt probleem.'

Ga die oude iepenstoven op het landgoed Het Paradijs maar eens bekijken. Ze herinneren aan een tijd dat brandhout schaars was en zijn kennelijk de oudste bomen van Barneveld. Als de bomen in het blad staan, vallen ze niet op: je moet dan zoeken naar de bladeren met de scheve bladvoet. De vruchtjes bestaan uit papierachtige schijfjes met witte haren rond de randen en een zaadje in het midden. 🌱

Arbor Boomspecialisten voor het behoud van (monumentale) bomen!

Vestiging Markelo:
Postbus 15
7475 ZG Markelo
Tel.: 0547 - 750 900
Fax: 0848 - 725 509

Vestiging Dedemsvaart:
Postbus 96
7700 AB Dedemsvaart
Tel.: 0523 - 611 176
Fax: 0523 - 614 817

- Boomonderhoud
- Boomverplanting
- Boomverwijdering

- ETW-ers (European Treeworkers)
- ETT-ers (European Tree Technicians)
- Bomen op daken

- Bestrijding Eikenprocessierupsen
- Bliksem beveiliging in bomen
- Beëdigd boomtaxateurs

- Boomadvies
- VTA Boomcontrole
- Groeiplaatsverbetering

www.boomspecialist.nl - info@boomspecialist.nl

IN NEDERLAND STAAN ONGEVEER 18 MILJOEN STRAAT- EN LAANBOMEN. BOMEN IN BOSSEN, OP HOUTWALLEN EN LANGS SINGELS EN OOK PARTICULIERE BOMEN NIET MEEGEREKEND. VEEL VAN DEZE STRAAT- EN LAANBOMEN WORDEN REGELMATIG GECONTROLEERD EN DAARBIJ VINDEN WE VERSCHILLENDE PADDENSTOELEN EN ZWAMMEN*. HOOG TIJD VOOR MEER INFORMATIE EN EEN HERBEZINNING OP DE NEGATIEVE ASSOCIATIE VAN PADDENSTOELEN OP BOMEN.

Schubbige bundelzwam

Gewoon fluweelpootje

Wat doen zwammen met bomen

Tijdens boomcontroles moet elke keer de puzzel in elkaar worden gezet over wat die specifieke zwam of paddenstoel met de desbetreffende boom zal doen. De belangrijkste puzzelstukjes zijn bijvoorbeeld de boomsoort waar de schimmel op zit, de plaats op of bij de boom waar de schimmel zichtbaar is, de kleur, geur of zelfs smaak van de schimmel, de vorm, grootte, structuur van de schimmel. Zelfs de tijd van het jaar waarin de schimmel is verschenen kan een goede indicator zijn over wat voor soort schimmel het gaat.

GOOD EN BAD GUYS

Als deze puzzel in elkaar is gezet en we weten over welke soort we het hebben, is het van belang te weten wat die paddenstoel of zwam nu precies met de boom doet. Is het één van de 'good guys' of één van de 'bad guys'? Het paddenstoelenrijk is grofweg in drie categorieën te verdelen. De symbiotische schimmels, de saprotrofe schimmels en de parasitaire schimmels. Binnen deze drie categorieën zijn de symbiotische en de saprotrofe schimmels veruit in de meerderheid ten opzichte van de parasitaire schimmels. Dat zijn dus ook de paddenstoelen en zwammen die we het vaakst tegenkomen in de parken of bossen, maar ook in de boomspiegels of in de wegbermen.

Symbionten zijn schimmels die een relatie aangaan met hun gastheer waar beide van kunnen profiteren. Zonder hen zouden veel bomen niet eens kunnen groeien. Zonder de saprotrofe schimmels zou het een letterlijke puinhoop worden

* Tot de schimmels behoren ook de paddenstoelen of zwammen. Bij de groep van hogere zwammen gebruiken we voor de zwammen met steel en hoed de naam paddenstoelen en voor de zwammen zonder steel de naam zwammen. De termen mogen door elkaar gebruikt worden, want ze zijn synoniem. Zo is de vliegenschimmel ook een paddenstoel.

Fluweelpootjes en oesterzwammen

onder de bomen; zij zijn gespecialiseerd in het afbreken van alle plantenresten zoals bladeren, maar ook takken en stammen. De parasitaire schimmels dringen de boom binnen en leven ten koste van hun gastheer. Wanneer er sprake is van zieke bomen, gaat het meestal over de parasitaire schimmels: zij veroorzaken schade. Een klein gedeelte van de zwammen 'verpest' het dus eigenlijk voor de rest en zorgt ervoor dat de schimmelwereld steeds negatief in het nieuws komt.

VERWARRING

Dat paddenstoelen of zwammen op en bij een boom soms voor verwarring zorgen is logisch. Er zijn maar weinig 'good guys' actief op de levende delen van een boom. Enkele saprotrofe schimmels vinden we wel in de boom, maar dan zijn ze meestal al bezig om dode takken voor te bereiden op afbreken. Eenmaal op de grond gaat dit proces dan vervolgens door. Ook rond rotte plekken of in holtes in de boom komen ze soms niet de parasieten, maar juist de opruimers tegen.

Reuzenzwam

Zij maken dankbaar gebruik van het voorwerk van de parasieten. Eenmaal afgestoten door de boom is het alleen maar goed dat deze inactieve delen weer worden omgezet in nieuwe compost voor de volgende generatie bomen.

Het zijn vooral de paddenstoelen die rond de boom groeien die voor de meeste onduidelijkheid zorgen. Zowel voor de boomeigenaar als voor de gemiddelde boomcontroleur. De vliegenschimmel en de bekendere boleten, zoals bijvoorbeeld eekhoortjesbrood worden wel herkend als 'good guys'. Maar bijvoorbeeld een boomspiegel vol met inktzwammen - onschuldige saprotrofe paddenstoelen - of de kleinere rond de wortels groeiende bruinglee steeltjeszwammen worden vaak door elkaar gehaald. Hierdoor worden soms verkeerde conclusies getrokken.

PUZZELEN VOOR ACTIE

Als je in de paddenstoelenencyclopedieën gaat snuffelen vind je tientallen verschillende, sterk op elkaar lijkende, geelbruine soorten met de prachtigste namen. En toch staan ze elke keer weer onder de verzamelnaam 'honingzwam' in de controlelijsten. In sommige gevallen is die naam terecht en is de honingzwam zeker een opmerking waard tijdens de monumentale bomenschouw of boomveiligheidscontrole. Maar soms ook geheel onterecht, als het toch om één van de 'good guys' gaat. Zo hebben de gewone zwavelkop, de schubbige bundelzwam, de dadelfranjehoed, het gewoon fluweelpootje of bijvoorbeeld een cantharel of gordijnzwam elk wat anders in petto voor de bomen langs onze wegen en in onze parken. Zoek de plaatjes maar eens op bij deze interessante namen. Daarom is het zaak om eerst te puzzelen en eventueel daarna (drastische) vervolgstappen te ondernemen. 🍄

50 jaar boomverzorging

DE GEBROEDERS COPIJN INTRODUCEREN IN 1966 IN NEDERLAND DE BOOMCHIRURGIE. VIER JAAR LATER RICHTEN ZIJ, SAMEN MET ANDEREN, DE BOMENSTICHTING OP. 'HET BEGRIP 'BOMENCHIRURG' IS NIET MEER VAN DEZE TIJD', ZEGT J'ØRN COPIJN. EN ALS DE BOMENSTICHTING NU NIET ZOU BESTAAN ZOU HIJ HEM ALSNOG OPRICHTEN. IN HET DIT NAJAAR TE VERSCHIJNEN BOEK 'HET GROENE GOUD' DROOMT COPIJN OVER BOMEN, ZO BROS ALS HET LEVEN, DIE GEZONDHEID GEVEN.

Jørn Copijn en zijn vrouw Lia Copijn-Schukking wonen in de prachtige villa 'Welgelegen', gebouwd in 1881, in Groenekan. Als ik het pad op loop naar de voordeur zie ik door het raam overal verspreid mappen liggen. Het is een huis waarin gewerkt wordt. Bij binnenkomst voel je dat het huis een geschiedenis herbergt. Binnen hangen schilderijen van Copijns vader: prenten en foto's van voorouders en andere familieleden. 'Als je bij ons bent geef ik je eerst een rondleiding door ons huis', kondigt hij aan door de telefoon als we afspreken voor het interview. 'Ons huis is een villa die in 2001 is aangewezen als een Rijksmonument.' Na hun pensioen zijn Jørn en Lia Copijn in 2006 begonnen met hun huidige bedrijf 'Ontwerp- en adviesbureau Copijn Bruine Beuk'. De bewuste bruine beuk staat in de voortuin van de villa.

VLUCHTELING

Copijn praat met liefde over zijn leven. 'Ik ben een Europeaan. Ik heb ook een bedrijf gehad in België en in Luxemburg, en ik heb veel gewerkt in Duitsland. Ik ben in 1941 geboren in het oosten van Duitsland. Mijn vader moest destijds kiezen. Als Nederlander, met vijf kinderen, in Duitsland blij-

ven wonen kon niet meer. Dan moesten we Oost-Duitsers worden. Dat wilde mijn vader niet. Mijn moeder is overleden toen ik vijf was'

'Ik ben net zo'n vluchteling als de mensen die nu hier komen. In 1950 heb ik als kind ook door bossen gelopen, alles achterlatend. De grenzen waren dicht gegaan, je kon zomaar worden doodgeschoten.' Zo is Copijn in Nederland, in Groenekan terecht gekomen. In het ouderlijk huis van de familie, die al sinds tweehonderdvijftig jaar woont en werkt in Groenekan.

Zoals Copijn praat over zijn leven, zo vertelt hij ook over zijn werk. 'Van huis uit ben ik een beroepsimker, maar al snel kwam de interesse voor de bomen naar boven. Ik heb toen een bedrijf gebeld waar ik direct werd aangenomen. Ik had namelijk een rijbewijs, dat hadden ze nodig. Zo ben ik er ingerold, als boomverzorger, en later als chef d'équipe. Daarbij volgde ik nog een schriftelijke opleiding. De biologie rond bomen interesseerde me ook al veel. In Neurenberg heb ik bij Maurer Baumpflege het vak van boomchirurg geleerd.'

PASSIE VOOR BOMEN

Copijn is de grondlegger van de boomverzorging waarin zo'n duizend vakmensen werkzaam zijn. 'Er was destijds nog geen opleiding, alles werd in de praktijk geleerd. Veel hoveniers gingen mijn werk als boomverzorger volgen. Er kwamen vanuit de hele wereld jonge mensen op ons bedrijf af, uit Japan, Canada, Polen en Australië, om bij ons in het bedrijf het 'vak' te leren.'

Jørn Copijn is daarna ook landschapsarchitect geworden. 'Er is in de gematigde klimaatzone rond de wereld een belangrijk bomensortiment in de landschapsparken terug te vinden. In de 17e eeuw

werden al planten uit deze gebieden door plantenverzamelaars meegenomen. Het is een hele eer dat je dan aan diezelfde bomen mag werken, zoals in de hortus in Leiden. Daar heb ik veertig jaar geleden aan de mogelijk wel oudste tulpenboom gewerkt. Ik heb daar veel geleerd van de liefde en de kennis van bomen die daar al vanaf 1590 werden geplant.'

STALEN HECHTINGEN

Copijn is beroemd geworden met het redden van de zogenoemde '1000-jarige linde' in het Utrechtse dorp Achterberg. De boom is tijdens de Tweede Wereldoorlog fors beschadigd. In 1965 wordt een kapvergunning afgegeven omdat de linde gevaarlijk zou zijn geworden voor kinderen. Copijn is de reddende engel. Met subsidie van Staatsbosbeheer heeft hij de boom behandeld. De stam en de hoofdtakken van de, toen ongeveer 800-jaar oude, linde worden door hem verstevigd met stalen hechtingen. Helemaal nieuw in die tijd is deze methode niet. In Duitsland werkt boomverzorger Michael Maurer er al mee. Voor Nederland is het echter een primeur: radio, televisie en kranten komen af op de werkzaamheden bij de linde. Hier vindt ook de eerste ontmoeting plaats tussen Lia Schukking en Jørn Copijn.

De linde van Achterberg

De bruine beuk in de tuin van de familie Copijn

Het nieuwe sortiment van de paardenkastanje

TWINTIG JAAR GELEDEN WAS DE WITTE PAARDENKASTANJE, DE AESCULUS HIPPOCASTANUM, EEN POPULAIRE BOOM. DE PAARDENKASTANJEMINEERMOT EN DE KASTANJEBLOEDINGSZIEKTE HEBBEN ECHTER VOOR EEN FLINKE VERANDERING GEZORGD. VEEL KASTANJES ZIJN GESNEUVELD EN MENSEN ZIJN HUIVERIG GEWORDEN OM NIEUWE KASTANJES AAN TE PLANTEN. GELUKKIG ZIJN ER DE LAATSTE JAREN HOOPVOLLE RESULTATEN GEBOEKT MET WARMTEBEHANDELINGEN BIJ VOLWASSEN EXEMPLAREN. HOPELIJK KAN DIT BIJ GROTE BEELDBEPALENDE BOMEN EEN MOOIE OPLOSSING ZIJN VOOR BEHOUD.

De broers Jørn en Allrik (overleden in 2007) Copijn hebben de verzorging van monumentale bomen geleerd in Duitsland en in ons land verder in de praktijk gebracht in hun bedrijf Gebroeders Copijn. In de VS vormt de boomchirurgie in 1970 al een honderd jaar oude, omvangrijke bedrijfstak. In 1973 verschijnt zelfs een Suske en Wiske-album 'De boze boomzalver', waarin Lambiek het vak leert bij de firma 'Cop & Pijn'.

BOMENSTICHTING

Nadat hij de boomverzorging heeft geïntroduceerd laat de vaderlandse pers Copijn niet meer los. 'Maar ja, de schoorsteen moet toch ook roken. Ik had geen tijd om door het hele land 's avonds en in het weekeinde presentaties te geven.' Dit brengt Jørn tot het inzicht dat er een onafhankelijk adviesorgaan rond bomen moet komen, dat in 1970 leidt tot de oprichting van de Bomenstichting door Jørn, Allrik en Lia Copijn, Wim Schukking en Hans Dinger van Kruiningen. 'Er kwam zoveel op ons af dat het beter was om een onafhankelijke organisatie al die voorlichting te laten geven, en

om al die vragen te beantwoorden. Ik heb wel honderden lezingen gehouden. Het geven van al die voorlichting moest ook niet langer aan ons bedrijf vastzitten. Begrippen als 'ecologie' en 'milieu' bestonden nog niet. Eerst moest ik zelf in het bestuur, ik was de deskundige. Maar daar kreeg ik het Spaans benauwd van, om al die vragen weer zelf te moeten beantwoorden. Daarom ben ik op een gegeven moment gestopt als bestuurslid.'

Gezien alle ontwikkelingen vindt Copijn het 'absoluut noodzakelijk dat de Bomenstichting, in de huidige tijd, met een sterk beleid aanwezig is. Je kunt natuurlijk niet alle kennis zelf in huis hebben. Het is dan ook van levensbelang dat veel deskundigen zich committeren aan de Bomenstichting', zegt Copijn. 'Als eerste stichting in Nederland is de Bomenstichting de 'moederstichting' van de vele kleine bomenstichtingen die zijn zelfstandig. Belangrijk blijven de monumentale bomen. Het beheer en de aandacht voor bomen moet verder uitgedragen blijven worden. De Kring Praktiserende Boomverzorgers (KPB), de boomverzorgers, zullen het vak hoog houden. Chapeau voor de Bomenstichting die de zorg en het beheer van bomen in haar hart draagt, met een duurzame en onafhankelijke geest'.

HET GROENE GOUD

Dit najaar verschijnt het nieuwe boek 'Het Groene Goud' van Jørn en Lia Copijn, en Marina Laméris. De familie Copijn is dan al meer 250 jaar succesvol met het kweken, verzorgen en (ver)planten van bomen. Jørn zelf is nu vijftig jaar actief als boomverzorgers en landschapsarchitect. 'Bomen zijn van groot belang, voor de gezondheid. Bomen zijn het allerbelangrijkst, ze nemen het meeste fijn stof op, dat vervolgens door de regen van de bladeren wordt afgespoeld. Dat is ecologisch belangrijk, voor insecten en vogels, en voor de gezondheid van mensen in het landschappelijk en stedelijk gebied.' Het boek is te bestellen via *TasT*, projecten voor tastbaar erfgoed, e-mail: marina@tastbaarerfgoed.nl of 035-5772741. Prijs: € 29,50.

De paardenkastanje is halverwege de 16de eeuw voor het eerst aangeplant in Noordwest-Europa. De boom is afkomstig uit Klein-Azië en de Balkan. De vruchten van de paardenkastanje werden in Turkije als voeding en als geneesmiddel voor paarden gebruikt. Daar heeft deze boom zijn naam aan

te danken. De soortnaam 'hippocastanum' is een samenvoeging van de Griekse woorden 'hippos' (paard) en 'kastanon' (kastanje). Het geslacht Aesculus is een van de mooist bloeiende bomen in ons land. Door zijn rijke bloei is het ook altijd een belangrijke drachtplant voor bijen geweest. In de bloem bevindt zich een zogenaamd honingmerk. Deze opvallende rode vlek leidt insecten naar het hart van de bloem: de plek waar de nectar te vinden is. Het grote, handvormige, donkergroene blad, de dikke knoppen en de oudere, getordeerde stam geven de boom ook na de bloei een heel eigen karakter. In meerdere opzichten een interessante boom, die kan uitgroeien tot monumentale proporties.

EEN MOEILIJKE BOOM

Grote exemplaren van de witte paardenkastanje (*Aesculus hippocastanum*) en ook de rode paardenkastanje (*Aesculus carnea*) zijn weggevalen door de kastanjabloedingsziekte. Veel groenbeheerders willen hun handen niet branden aan investeringen in nieuwe aanplant. Betekent dit nooit meer een paardenkastanje gebruiken? De kans op ziektes en de daarbij behorende beheerkosten worden te hoog met als gevolg dat er tegenwoordig in de openbare ruimte vrijwel geen nieuwe paardenkastanjes meer worden aangeplant. Deze reactie is begrijpelijk, maar onnodig! Want er zijn inmiddels goede, nieuwe soorten paardenkastanjes en cultivars. In reactie op de mineermot en de kastanjabloedingsziekte zijn we jaren geleden begonnen met het opplanten van andere soor-

Nieuwe soort: paardenkastanje 'Homestead'

De bekende paardenkastanje

Alle paardenkastanjes groeien in de jeugdfase vrij traag. Pas bij een stamontrek van 20-25 cm gaat het sneller. De gladde stam van paardenkastanje is gevoelig voor zonverbranding. Zorg daarom dat de stam in de eerste jaren na aanplant met kokos- of rietmatten beschermd wordt tegen de straling van de (avond)zon. Dit voorkomt veel problemen in de toekomst.

VOOR STADSKINDEREN EN OOK VOOR STEEDS MEER DORPSKINDEREN IS HET STRUINEN DOOR BOSSEN, DUINEN EN AKKERRANDEN NIET VANZELFSPREKEND. DAT IS TE BETREUREN, WANT DIT STRUINEN, SCHOOIEREN EN RAVOTTEN LEVERT EEN WAARDEVOLLE BIJDRAGE AAN EEN EVENWICHTIGE ONTWIKKELING.

Levende speelplekken

Bomen in het middelpunt

Pedagogen, fysiotherapeuten, sociologen en voedingsdeskundigen zijn het er over eens: naar buiten gaan is goed. Gelukkig bieden tegenwoordig 'natuurspeelplekken' nieuwe kansen. Deze brengen de natuur tot in het centrum van de stad. Een ontwikkeling die door de Bomenstichting wordt toegelicht. De aandacht en het draagvlak voor natuurlijk spelen

mogen dan groot zijn, de uitvoering kan groener. Op veel speelplekken missen we namelijk de bomen. Met ons nieuwe boek *Leve(n)de speelplekken* plaatsen we bomen in het middelpunt. Op de natuurspeelplekken vormen natuurlijke materialen zoals boomstammen, zand en water de hoofdcomponenten. De Bomenstichting vindt het belangrijk dat ook 'echte', levende, bomen een plek krijgen. Omdat ze speelplekken letterlijk en figuurlijk tot leven kunnen wekken en kinderen geweldige kansen bieden: een gezonder klimaat, mogelijkheden voor educatie en een speelinstrument met oneindig veel mogelijkheden. Met ideeën, wetenswaardigheden en licht verteerbare boomtechnische informatie willen we de lezer uitnodigen zelf bomen in het middelpunt te zetten.

Bomen bieden oneindig veel spelmogelijkheden

EEN BOOM IS MULTIFUNCTIONEEL

Bomen zijn multifunctioneel. Zo is een boom een op zichzelf staand natuurgebied waar ieder seizoen iets nieuws te zien en te ontdekken valt. Bij iedere boomsoort is dit weer anders. En om een boom te behouden of groot te laten worden moet je er samen voor zorgen. Bomen groeien in principe vanzelf, maar niet op druk gebruikte plekken. Dan is extra zorg noodzakelijk. Het boek *Leve(n)de speelplekken* vertelt hoe we een boom van grotere betekenis kunnen laten zijn voor een gemeenschap, zoals een school of een buurt.

DRIELUIK

In acht hoofdstukken worden verschillende aspecten van bomen op speelplekken belicht. Ieder hoofdstuk is een drie-

ten. Een aantal hiervan is veelbelovend voor de toekomst.

INDIASE PAARDENKASTANJE

Een forse maar sierlijke boom, deze Indiase paardenkastanje (*Aesculus indica*): een ovale tot ronde kroon en de takken staan schuin omhoog. De witte bloempluimen met rode of gele vlekken verschijnen pas in juni, een stuk later dan bij de witte paardenkastanje. Na de bloei volgen eivormige, niet stekelige vruchten. Oorspronkelijk komt de boom uit het noordwesten van de Himalaya en hoewel *indica* een winterhardheidsindicatie heeft van 8a (tot -12,2°C), heeft deze boom de afgelopen vier winters op onze kwekerij zonder noemenswaardige problemen doorstaan. De boom heeft geen last van de mineermot en evenmin van de bloedings- en bladvlekkenziekte. Een zeer gezonde boom en een goed alternatief voor de witte paardenkastanje.

PAARDENKASTANJE 'AUTUMN SPLENDOR'

Deze Amerikaanse selectie is een hybridecultivar welke waarschijnlijk voortgekomen is uit zaad van *Aesculus sylvatica*. Het is een middelgrote boom met een ronde kroon tot circa 15 meter. De onderste takken zakken op latere leeftijd iets uit, waardoor deze relatief laag hangen. De bloemen zijn geel, maar hebben steeds een kleine oranje rode bloes aan de bovenzijde. De boom heeft geen last van de mineermot en weinig last van bladvlekken-

ziekte. 'Autumn Splendor' doet zijn naam eer aan, omdat het blad in de herfst diep oranje rood verkleurt, dit in tegenstelling tot veel andere paardenkastanjes.

PAARDENKASTANJE 'HOMESTEAD'

Ook de paardenkastanje 'Homestead' is een Amerikaanse selectie, ontstaan uit een kruising tussen *Aesculus glabra* en de gele pavia (*Aesculus flava*). De boom heeft geen last van de mineermot en weinig last van bladvlekkenziekte. 'Homestead' heeft een brede afgeronde kroon, de bloemen zijn geelachtig rood van kleur en de herfstkleur is geeloranje. Deze paardenkastanje vormt geen vruchten.

NIEUWE KANSEN NODIG

Kwekers geven met deze nieuwe soorten paardenkastanjes en cultivars een voorzet tot behoud van het geslacht. Het is een gemiste kans dat de vraag naar deze nieuwe bomen bijzonder klein is. Hierdoor lopen we gevaar dat het geslacht paardenkastanje op de lange duur uit onze steden zal verdwijnen. Daarbij komt dat we tot nu toe belangrijke kennis van de ontwikkeling van deze bomen in praktijksituaties missen. We roepen daarom iedereen op deze soorten eens te proberen. Door het niet aanplanten van jonge kastanjabomen worden wij de oorzaak van het verdwijnen van deze mooie bomen, niet de mineermot en de kastanjabloedingsziekte. 🌱

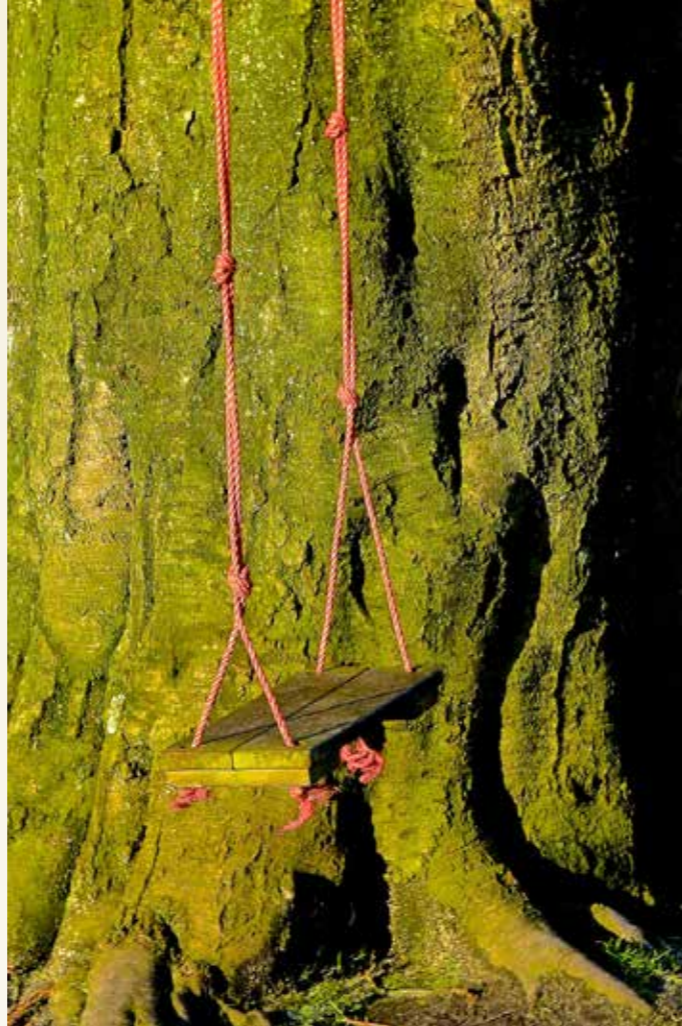
luik: informatie, een kinderverhaal en tips. In de kinderverhalen speelt Pien de hoofdrol. Pien is een stoer en slim meisje dat bij ieder hoofdonderwerp een avontuur beleeft. Deze korte verhaaltjes maken uitgebreide beschrijvingen over de betekenis van bomen voor kinderen overbodig. Het boek is voor iedereen toegankelijk. Voor jong en oud en voor veel verschillende doelgroepen. Het boek maakt het nut en de noodzaak van bomen zichtbaar voor onder meer bestuurders, architecten, aannemers, beleidsmakers groen in stedelijk gebied, gemeenten en schooldirecties.

DE BOOM ALS LEERMEESTER

Groepsleiders in het basisonderwijs kunnen veel ideeën putten uit het boek voor projecten en lessen buiten de schoolmuren. Buitenlessen zijn voor kinderen effectiever en boeiender. Zo kun je met twee potloden en een touwtje de hoogte en omtrek van een boom opmeten. Daarna kun je uitrekenen hoeveel CO₂ de boom heeft opgeslagen. Wat dacht je van een historisch onderzoek? Wat heeft een boom van 100 jaar oud al meegemaakt? En wat moet je doen om die boom nóg 100 jaar te laten groeien?

BOMEN IN HET MIDDELPUNT

Wij hopen dat het boek een eyeopener is voor een andere invulling van de buitenruimte en de betrokkenheid bij de inrichting en het beheer vergroot. Kinderen verdienen plekken waar bomen in het middelpunt staan: om te spelen, te leren, uit te rusten en elkaar te ontmoeten. Niet alleen kinderen genieten van dergelijke plekken. Ook volwassenen vinden in goed ingerichte ruimten een plaats om naar terug te keren. Het beter beheren en bewuster omgaan met bomen levert niet alleen mooiere bomen op, het geeft ook veel voldoening. Speelplekken worden dan ontmoetingsplekken voor jong en oud om trots op te zijn.

Leve(n)de speelplekken, Bomen in het middelpunt is vanaf de zomer te bestellen bij de Bomenstichting. De prijs bedraagt € 19,50

Van de tegels is een ontmoetingsplek gemaakt

Boomtuintjes beschermen de stamvoet en zijn leuk om aan te leggen

IN DE VOORTUIN VAN BRONSTEEWEG 59 IN HEEMSTEDE STAAT EEN OUDE, SCHEVE LIBANONCEDER (CEDRUS LIBANI). HET VERHAAL GAAT DAT HIJ DOOR DE ZWEEDSE ARTS EN PLANTKUNDIGE CARL LINNAEUS UIT LIBANON IS MEEGENOMEN EN DAAR GEPLANT. DAT BETEKENT DAT HIJ TUSSEN 1735 EN 1737 IS NEERGEZET, DE TIJD DAT HIJ IN HEEMSTEDE WOONT. VOLGENS DE HUIDIGE EIGENAAR VAN HET ACHTERSTAANDE LANDHUIS 'DE CEDER', DAT OMSTREEKS 1920 IS GEBOUWD ACHTER DE BOOM, IS HET OOK DE OUDSTE LIBANONCEDER VAN EUROPA. ALLEMAAL INGREDIËNTEN VOOR EEN MOOI VERHAAL, MAAR WAT IS HIERVAN WAAR?

DE LIBANONCEDER VAN HEEMSTEDE

Geplant door Carl Linnaeus?

De Libanonceder komt van oorsprong voor in het Taurusgebergte in Turkije, Libanon en Syrië. Daar groeit hij meestal op noord- of westhellingen, tussen 1300 en 3000 m boven zeeniveau, in Turkije vanaf 500 m. Het is een karakteristieke boom door de dichte brede vertakkingen en vaak korte stam. De boom vormde een belangrijk exportproduct van de Phoeniciërs, Assyriërs, Romeinen en

Ottomanen. Het hout is gebruikt voor de bouw van tempels, onder andere die van Salomo uit circa 1000 B.C., paleizen en schepen. Momenteel is van het eens imponerende woud van ceders weinig meer over.

De handel in (zaden van) exotische bomen en planten is aan het eind van de zestiende eeuw op gang gekomen. Voor zover bekend heeft dr. Edward Pococke, een Engelse oriëntalist, als eerste de Libanonceder in Engeland geïntroduceerd in 1638. De boom van Heemstede is derhalve niet de oudste van Europa.

De Libanonceder voor Bronsteeweg 59 in Heemstede. 1926. Katholieke Illustratie 1926

'Heemstede. De ceder Bronsteeweg.' Ingekleurde foto. Na 1919. Beeldbank Vereniging Oud Heemstede-Bennebroek

Krantenartikel over reddingsactie ceder Heemstede. De Koerier, 16 mei 1984

Edouard Riou. 'Cedars of Lebanon at Home.' Houtgravure

De Libanonceder voor Bronsteeweg 59 in Heemstede 2015

Laatste stuk oud cederbos in Libanon, genaamd 'the Forest of the Cedars of God'. April 2004. Wikimedia Commons

DRIE MOGELIJKE DATA VAN AANPLANT

Theoretisch is het wel mogelijk dat Linnaeus de boom geplant heeft, aangezien hij van eind 1735 tot eind 1737 in Heemstede op het landgoed Hartekamp verblijft. De eigenaar van dit landgoed, George Clifford, draagt hem op om een catalogus van zijn omvangrijke collectie planten en boeken samen te stellen. Het resultaat is de 'Hortus Cliffortianus', dat gepubliceerd is in 1738 en in veel opzichten een voorloper blijkt van Linnaeus' latere werk, in het bijzonder van 'Species plantarum'. Gedurende zijn aanstelling bij Clifford reist Linnaeus ook naar Engeland, waar hij in Londen en Oxford botanici bezoekt. Het is overigens niet bekend of Linnaeus in Libanon of omstreken is geweest; als hij de boom heeft geplant, is het aannemelijker dat hij deze uit Engeland heeft meegenomen.

Op basis van de introductie van de ceder in Frankrijk in 1839, het feit dat in de 'Hortus Cliffortianus' de Libanonceder niet wordt genoemd, en de standplaats van de ceder, vermoedt bioloog en historische tuinenkenner Carla Oldenburger dat de boom wel eens door Zocher jr. geplant kan zijn. De plek van de boom is zeer waarschijnlijk onderdeel geweest van buitenplaats Bronstee, waar Zocher jr. rond 1830 werkt.

Een derde theorie komt van Hans Krol, oud-archivaris van de Historische Vereniging Heemstede-Bennebroek. Naar hij aanneemt is de Libanese ceder geplant door de toenmalig eigenaar van hofstede Bronstee, tevens liefhebber van botanie, de vermogende Amsterdammer Jacob Hop tussen 1757 en zijn overlijden in 1776. Deze these wordt ondersteund door de vermelding van de 'Pinus Cedrus Libani' in de eerste, ongedateerde plantencatalogus van Jacobus Gans, die vanaf half december 1770 verkrijgbaar is, aldus een recente bijdrage van Henk van der Eijk, kunsthistoricus en hove-

nier, aan de discussie. 'Jacob Hop kan de Libanonceder van Bronstee in genoemde periode dus lekker dicht bij huis van Gans gekocht hebben (van zijn kwekerij in Haarlem, of van de kwekerij in Hillegom, die Gans in de winter van 1771/72 zou opzetten). Hoewel Gans, aldus Van der Eijk, stelt dat hij zijn planten zelf uit Engeland heeft meegenomen, sluit dit niet uit dat er mogelijk al eerder exemplaren in Nederland te koop zijn geweest.

DE LEEFTIJD VAN DE BOOM

De leeftijd van de boom kan uitkomst brengen in deze discussie. De meest betrouwbare manier om deze te bepalen is met behulp van een aanwasboor, waardoor de boom echter beschadigd wordt. Vergelijking van de dikte van andere oude Libanonceders in Nederland en België waarvan de datering bekend is (en hopelijk klopt) laat zien dat de jaarringaanwas gemiddeld 2,7 tot 6,3 mm is. Gemiddeld op 6 bomen is dit 4 mm per jaar, waarbij helaas de grondsoort, die van belang is voor de groeisnelheid, niet als factor is meegewogen, hetgeen een ernstige omissie is.

Daarnaast heeft de Libanonceder in Heemstede altijd een sterk eenzijdige kroon gehad, hetgeen invloed kan hebben op de jaarringdikte. In het licht van deze (simpele) berekeningen is de jaarringaanwas bij aanplant in 1736 2,4 mm, in 1770 2,7 mm en in 1830 3,6 mm. Op een recent verkregen foto van de boom in de Katholieke Illustratie van 1926 wordt de boom 'naar schatting ongeveer 175 jaar oud' genoemd. Dit pleit voor de 'Hop-hypothese' (1770).

VAL EN WEDEROPSTANDING

Over de extreme scheefstand van de ceder bestaan ook verschillende theorieën. De oorzaak is echter simpel: de boom is bezweken aan een dik pak sneeuw op zijn kroon in januari 1984. In het Haarlems Dagblad van 25 januari staat de gebeurtenis

als volgt omschreven:

'De in West-Europa wijd en zijd beroemde en geroemde 'Libanese Ceder' heeft drie eeuwen lang op zijn stek aan de Bronsteeweg in Heemstede stormen, oorlogen, auto-uitlaatgassen en andere rampen trots en succesvol verzet geboden. Afgelopen maandag heeft hij de strijd opgegeven. De prachtige boom heeft het tegen de weergoden moeten afleggen. Onder een dikke sneeuwlaag is hij bezweken. Niet alleen de familie Wiesenhaan in Huize De Ceder treurt. Alle bomenliefhebbers en -kenners treuren. Een monument is ter ziele.'

De op papier beleden biophilia (liefde tot de natuur) wordt ook in daden omgezet. Na de val van

LITERATUUR

- Leathart, Scott. *Whence our trees*. London: Foulsham, 1991
- Moens, Frank (red.). *Bijzondere bomen in Nederland*, 2010

de boom wordt in Heemstede geld ingezameld om de boom te behouden. Dit levert lang niet voldoende op, maar de boom wordt wel gered door de toenmalige eigenaren. Boomchirurgen uit Amsterdam 'tillen' de boom op tot een hoek van circa 60 graden, plaatsen een aantal schragen om de boom te ondersteunen en snoeien de kroon terug. Van de stutconstructie is nu nog een (deels in de grond gezakte) dikke houten balk over waar de (nagezakte) boom op rust. De oorzaak van de val is waarschijnlijk een combinatie van de excentrische kroon, de iets scheve stand van de boom en de sneeuw die de kroon extreem zwaar heeft belast.

GOED BEVEILIGD

De huidige eigenaar, die de ceder goed bewaakt met camera's en een elektronisch hek, geeft toestemming hem van dichtbij te bekijken. De boom valt wat grootte betreft een beetje tegen in zijn huidige voortuin in Heemstede, maar wekt bewondering voor de elegante wijze waarop hij zijn val heeft doorstaan. Zowel de boomtechnische bijzonderheden als de verhalen om de boom heen dragen bij aan zijn 'grandeur'. De boom wordt mooier door de combinatie van natuur en cultuur. De natuur is hiermee ook zelf een verteller, klaar om door een ervaren lezer gelezen te worden. 🌲

GEGEVENS VAN MONUMENTALE LIBANONCEDERS IN NEDERLAND EN BELGIË

Objectnummer in De Graaff 1991	Locatie	Omtrek (cm)	Hoogte (m)	Plantjaar	Gemiddelde jaarringgroei (mm)	Opmerkingen
205	De Steeg, kasteel Middachten	480	18	1802-1812	4,2	In Franse stijltuin, oudste ceder van Nederland genoemd
335	Vorden, landgoed De Wildenborch	340	18	1800-1810	2,7	Geplant door dichter Staring
509	Heemstede, Bronsteeweg 59	420	8	1700-1750	1736: 2,4 1770: 2,7 1830: 3,6	Oudste in Nederland? Meting 2015
België	Humbeek, Warandestraat	810	30	1810	6,3	Meting 2010
	Argenteau, Château d'Argenteau	698	20	1802	5,2	Meting 2015
	Edingen, Avenue du Vieux Cèdre	644	21			Meting 2015
	Morlanwelz, domein van Mariemont	506	23			2011
	park van d'Avroy in Luik	582	18			2013
	park De Kwabeek in Verrijck	465	24	1800+-50	3,4	2012
	arboretum Tervuren	190	31	1902	2,7	2011

Snoeien

met de handen in je zakken

SNOEIEN VORMT EEN GROOT DEEL VAN DE WERKZAAMHEDEN VAN EEN BOOMVERZORGER. HET BELANGRIJKSTE GEREEDSCHAP HIERBIJ IS NIET DE KETTINGZAAG, MAAR OGEN ÉN BROEKZAKKEN. EERST DE HANDEN DIEP IN DE BROEKZAKKEN EN KIJKEN ÓF ER WEL GESNOEID MOET WORDEN. BOMEN HEBBEN ONS EN ONZE ZAAG NAMELIJK HELEMAAL NIET NODIG. SNOEIEN IS PAS NODIG WANNEER WIJ ANDERE EISEN AAN DE BOOM OF AAN DE OMGEVING STELLEN.

Het liefst groeit een boom vrijuit met zijn stam volledig bedekt met takken. Bemanteld, zoals dat heet, vanaf de grond tot het topje van zijn kruin. Op die manier wordt de ruimte zowel ondergronds als bovengronds optimaal beschermd en benut. De bladeren beschermen de stam en de takken tegen zonnebrand. Op hun beurt vormen de stam en de takken een stevig frame om de bladeren zoveel mogelijk zonlicht te laten opvangen.

Na jaren zal de boom langzaam aftakelen. Uitbrekende zware takken en kroondelen horen daar bij. Ook dit is voor de boom geen probleem. Nieuwe takken vormen een nieuwe, meer compacte kroon totdat de boom uiteindelijk afsterft en een jonge generatie het overneemt. Dit is alleen mogelijk in een natuurlijke situatie óf op een plek waar de boom voorrang krijgt op andere functies.

OPKRONEN

In de stad en langs wegen is snoei vaak noodzakelijk omwille van veiligheid, gebruik van de ruimte of overlast. Hier worden de handen dus uit de broekzakken gehaald om de kettingzaag te gebruiken. Om een vrije en veilige doorgang aan het verkeer te garanderen worden de onderste takken van de stam verwijderd. Dat noemen we opkronen: de boomkroon wordt als het ware naar boven gebracht. Deze opkroonhoogte is voor iedere groep weggebruikers verschillend. Boven fietspaden hoeft er minder hoog te worden opgekroond dan

boven rijwegen. Over deze hoogte van takvrije doorgang zijn algemene afspraken gemaakt.

Met snoei kan ook voorkomen worden dat dode of levende takken uit de boom breken en schade of letsel veroorzaken. Snoei in de kroon kan nodig zijn omdat de boom ondergronds te weinig ruimte heeft. Dit is meestal het gevolg van een verkeerde soortkeuze bij aanplant of een veranderde situatie door bijvoorbeeld nieuwbouw.

VETERANE BOMEN

Een andere reden om in te grijpen is het langer behouden van een zeer oude boom: wanneer een boom hol wordt of op het punt staat dikke takken af te

stoten. De boom groeit als het ware terug door de hoogste takken te ruïen. Die vragen van de boom de meeste energie. Bij het uitbreken van grote takken kunnen takken lager in de kroon in de val worden meegenomen. Hierdoor raakt de boom extra beschadigd. Door in te grijpen met snoeien wordt verdere beschadiging van de boom voorkomen en kan de boom in zijn huidige vorm zo lang mogelijk behouden blijven. Dit is uitsluitend het geval wanneer de boom in de veterane fase is aangeland. Een rigoureuze snoei, een kroonreductie, maakt de boom dan weer stabiel. Er ontwikkelt zich dan een nieuwe en kleinere kroon op een lagere hoogte. Dit is voor de oude boom veel efficiënter.

Amerikaanse eik, opgekroond in verband met verkeersfunctie

Het laantje van Middelharnis, Meindert Hobbema 1689, National Gallery, London

WANNEER SNOEIEN

Bomen worden al eeuwenlang gesnoeid. Zeker niet alleen vanwege de verkeersveiligheid. Een belangrijke reden is dat de kachel en de oven moesten branden. Ook werd van veel lindes, essen en iepen het 'zomerloover' geoogst. De bebladerde takken werden gedroogd en dienden 's winters als eiwitrijke aanvulling op het veevoer. Tot 100 jaar geleden had hakhout een belangrijke nutsfunctie: naast de stoven, stoelen en de knobomen werden van opgaande bomen alle voorhanden takken geoogst.

Klachten over schaduw in de tuin, luizen- en vogelpoep, wortelopdruk of bladeren in de dakgoot zijn vaak een aanleiding om bomen te snoeien. Of snoei hierbij daadwerkelijk de oplossing is, is de vraag. Maar de klager heeft dan het gevoel dat hij serieus wordt genomen. De overlast wordt er niet door opgelost! Want eenmaal begonnen met snoeien betekent meestal dat met regelmaat opnieuw gesnoeid moet worden. De boom reageert op de snoei door snel weer nieuwe takken en blad aan te maken. Een goede uitleg mét respect voor de overlast is een meer duurzame oplossing.

Naast de reden en de omvang van de snoei moet ook het juiste tijdstip worden bepaald. Onterecht worden de winter en het voorjaar vaak aangewezen als de beste tijd om bomen te snoeien. De beste periode om te snoeien is het groeiseizoen, wanneer er blad aan de

boom zit. Dan kan de boom de ontstane snoeiwonden snel afsluiten en zo schimmels buiten de deur te houden.

Het moment van snoei hangt ook af van eventueel aanwezige dieren. Vroeger werd wel gesproken over de 'vogeltjeswet': in de periode van 15 maart tot 15 juli mocht niet gekapt en gesnoeid worden in verband met het broedseizoen. Alleen noodkap mocht bij hoge uitzondering uitgevoerd worden. Tegenwoordig is de Flora- en faunawet van kracht. Er mag het hele jaar in de boom worden gewerkt op voorwaarde dat er geen verstoring plaatsvindt van broedvogels, vleermuizen en andere dieren waarvan de boom onderdeel van de habitat is. Voorafgaand aan de werkzaamheden

Bomen in natuurlijke situaties beschermen hun eigen groeiplaats

moet daarom goed geïnspecteerd en geregistreerd worden.

BEGELEIDINGSSNOEI

Een laanboom heeft een opgaande groeiwijze met een doorgaande stam. Om bomen langs wegen hun functie te laten vervullen begint de snoei al op de kwekerij. Van jongs af aan wordt de boom de hoogte in gestuurd. De doorgaande stam is recht en kent geen grote, zware vertakkingen. Na aanplant wordt deze zogenaamde begeleidingssnoei eens in de twee tot drie jaar uitgevoerd. Doel is om toe te werken naar de gewenste takvrije doorgang. Ook worden probleemtakken, zoals een dubbele kop, slecht aangehechte takken, waterlot en schurende takken verwijderd.

Deze snoei is een vermindering van de bomen en een aanslag op hun conditie

Kroonreductie bij veterane boom

Het is de kunst om toekomstige probleemtakken zo vroeg mogelijk te signaleren en te verwijderen wanneer ze nog van geringe dikte zijn. Voor begeleidingssnoei zou een handzaag daarom voldoende moeten zijn. Red je het daarmee niet, dan ben je er te laat bij en is de tak te dik. Alle takken onder de uiteindelijke opkroonhoogte bevinden zich in de zogenaamde tijdelijke kroon. Een boom die bij aanplant 6 meter hoog is en waarvan de uiteindelijke opkroonhoogte ook 6 meter bedraagt, bestaat dus volledig uit tijdelijke kroon. De tijdelijke kroon is van belang om de boom te laten groeien. Deze moet bestaan uit veel blad en dunne takken. Voor die boom van 6 meter hoog mogen

de takken in de tijdelijke kroon maximaal 6 cm dik zijn.

ONDERHOUDSSNOEI

Wanneer de uiteindelijke opkroonhoogte is bereikt is sprake van onderhoudssnoei. We spreken dan van de blijvende kroon. Onderhoudssnoei wordt om de drie à vijf jaar toegepast. Hierbij worden probleemtakken, zoals een dubbele kop, slecht aangehechte en schurende takken, waterlot, stamschot en dood hout worden verwijderd. Wanneer geen sprake is van achterstallig onderhoud zijn de weg te nemen takken niet dikker dan 10 tot 12 centimeter. Te grote wonden leggen veel kernhout bloot. Voor de

boom is het dan lastig om de snoeiwond te overgroeien en inrotten te voorkomen.

Toch is niet iedere boom even tolerant voor snoei en ook het meest gunstige moment voor snoei verschilt per boomsoort. Kennis is dus van essentieel belang.

Dus: eerst de handen diep in de broekzakken steken, dan je ogen de kost geven en bedenken hoe de boom er over misschien 10 jaar uit moet zien. Vervolgens bepaal je of snoei echt nodig is. En let op! Snoeien doet groeien, beperk daarom de ingreep. 🌱

Vrij uitgroeïende bomen in een boomweide

PALEISPARK HET LOO LIGT BIJ PALEIS HET LOO EN JACHTSLOT HET OUDE LOO. HET PARK MAAKT DEEL UIT VAN KROONDOMEIN HET LOO. IN SEPTEMBER IS HET DE LOCATIE VAN DE DONATEURSDAG VAN DE BOMENSTICHTING. MET DE HOGE DOUGLASSPARREN, DE MAMMOETBOMEN EN DE OUDSTE EIKENLANEN VAN NEDERLAND IS ER VEEL TE ZIEN.

Indrukwekkend is de Koningslaan die door het Paleispark loopt. In het eerste deel van de laan staan eiken die al in 1684 zijn geplant. Dat is uit de tijd dat Paleis Het Loo is gebouwd. Deze eiken zijn waarschijnlijk de oudste laaneiken van ons land. De laan is aangelegd als een directe wegverbinding tussen Het Loo en Amersfoort. Hij eindigt in het westen van het Paleispark. De mooiste eik staat op een grasveld bij het standbeeld van Frederik Hendrik. Deze eik is ook in 1684 geplant. Het park is in de loop der eeuwen uitgegroeid tot een landschap met paden, vijvers en open plekken. De heidevelden van het westelijke en noordelijke deel van het park uit de begintijd zijn veranderd in bosgebieden met hier en daar kleine heidevelden.

In het park staan veel monumentale bomen, al zijn er in het voorjaar veertien rondom het slot Het Oude Loo gekapt. Volgens boswachter Her-

Paleispark Het Loo

Koningslaan met zomereiken

Linde met pauwenkooi verborgen in de kroon

Zomereik uit 1684

Jeroen Philippona meet omvang mammoetboom

Sprengstelsel

de koninklijke familie staat ook een moerascipres (*Taxodium distichum*) met een omtrek van meer dan 4 meter, maar helaas met een afgebroken top.

ONDERHOUD PARK

Het onderhoud van het park Het Loo wordt door het Kroondomein zelf uitgevoerd. 'We huren daarvoor een bedrijf in', vertelt boswachter Herman Horstman. 'En dan laten we de uitgevoerde werkzaamheden weer door een ander bedrijf controleren.' Bij de bomenkap van dit jaar zijn ook rode beuken en oude kastanjabomen gekapt. Horstman: 'De universiteit in Wageningen heeft alles in kaart gebracht en toen bleek dat niet alles kon blijven staan.'

Eens in de tien jaar worden de bossen uitgedund om bomen vrij te zetten. De open plekken die daarbij ontstaan worden vervolgens gevuld met loofhout of met grove den. Hoewel de Veluwe vooral bestaat uit arme grond bevat het Paleispark zelf juist een rijke bodem.

In de loop van de tijd zijn er vijvers, sprengen, een

theehuis, een paardenkerkhof en een aantal follies aangelegd. De sprengen maken deel uit van de lustwaterwerken die rond 1700 zijn aangelegd om de Koningsspuiter, destijds de hoogste fontein van Europa, van voldoende waterkracht te voorzien om maar liefst 14 meter hoog te kunnen reiken. Aardewerken leidingen en sprengen voerden het water over meer dan 10 kilometer aan en de aanleg duurde tientallen jaren. Op het paardenkerkhof liggen paarden van prinses Beatrix begraven, maar het kerkhof mag door nieuwe wetgeving niet meer worden gebruikt.

VERBODEN VOOR FIETSEN

Ieder jaar bezoeken ongeveer driehonderdduizend mensen het park. Dat zijn altijd wandelaars want fietsen is in het park verboden. 'Heel soms fietsen er wel eens buitenlanders door het bos', zegt boswachter Chantal Spies. 'Die weten niet dat ze hier niet mogen fietsen. En soms zet er wel eens iemand een tentje neer. Maar die sturen we ook meteen weg.'

Douglassparren, de hoogste bomen van ons land

Monumentale tulpenboom

man Horstman vanwege de veiligheid. Ook de 150 jaar oude tulpenboom moest het ontgelden. De stam was sterk ingerot. De Paleistuin wordt nog wel opgesierd door een prachtige, nu 125 jaar oude, tulpenboom. Deze werd bij de renovatie in de jaren tachtig op verzoek van Prinses Juliana gespaard. Dit gold echter alleen de boom boven de grond, niet zijn wortels. Bij de laatste renovatie van de tuin heeft de groeiplaats van deze gigant weer flink ingeboet op kwaliteit ten bate van de barokke tuin.

METEN IS WETEN

De Douglassparren (*Pseudotsuga menziesii*) vormen de trots van het Paleispark. Ze staan achter de Koninklijke Stallen in een groep bij elkaar. Het zijn, op enkele exemplaren op de Schovenhorst bij Putten na, de oudste Douglassparren in Nederland. Ze zijn tussen 1860 en 1870 aangeplant door Koning Willem II en uit de Verenigde Staten geëxporteerd als veelbelovende bosbouwboomen. Het zijn al decennia lang de hoogste bomen van Nederland. Dit danken zij aan de gunstige ligging van het Loo op de luwe flanken van de Veluwe. Jeroen Philippona meet de hoogste boom op. Lastig, want de boom staat midden tussen een aantal

andere hoge soortgenoten. 'Ja hoor, het is nog steeds de hoogste. Meer dan 50 meter hoog.' Voor de zekerheid meet Jeroen vanaf verschillende plekken de hoogte. Het resultaat blijft hetzelfde. Andere hoge naaldbomen bij het Loo zijn een fijnspaar, een Weymouthden en enkele reuzenlevensbomen (*Thuja*'s).

MAMMOETBOOM

Het park kent ook een aantal mammoetbomen (*Sequoiadendron giganteum*). Deze soort wordt in Californië wel 80 meter hoog. De mammoetbomen daar behoren tot de oudste en grootste bomen ter wereld, met leeftijden van meer dan 2000 jaar. Zo oud zijn de mammoetbomen bij Het Loo niet. De boom die voor het publiek in Het Loo te zien is, is een peuter vergeleken met de reuzen in Californië: hij is ongeveer 10 meter hoog. De grootste mammoetbomen staan in de tuin van het Huis Het Loo, bewoond door Prinses Margriet en Mr. Pieter van Vollenhoven. Deze tuin wordt zorgvuldig afgegrensd door de Koninklijke Marechaussee. Vanuit het Paleispark kun je nog net de toppen van vier mammoetbomen zien. Ze zijn ongeveer 40 meter hoog en lijken tot vlak boven de grond nog takken te hebben. In de privétuin van

MEDEDELINGEN

DONATEURSDAG 3 SEPTEMBER 2016

Dit jaar gaan we voor de donateursdag naar Kroondomein Het Loo. Een uitgestrekt gebied met een rijke historie. We zullen twee wandelingen maken onder leiding van de boswachters. Zie het artikel op pagina 23.

Programma

- 10.15 Ontvangst in restaurant de Heerlijkheid Het Loo
- 10.30 Inleiding over het park
- 11.00 Wandeling o.l.v. gids (Paleispark)
- 12.30 Lunch in de Heerlijkheid Het Loo
- 13.30 Wandeling o.l.v. gids (Sprengen)
- 16.00 Einde

Datum zaterdag 3 september

Adres Restaurant de Heerlijkheid Het Loo, Koningstraat 1, 7315 HR Apeldoorn. Telefoon: 055-5213997. Buslijn 10 (vanaf station Apeldoorn) stopt voor de deur!

Kosten deelname € 15,-. Aanmelden vóór 25 augustus a.s. via e-mail: info@bomenstichting.nl, tel. 020-3306008 of een kaartje. Let op: er zijn 60 plaatsen beschikbaar!

Wijze van betaling IBAN NL51INGB0002108755 t.n.v. Bomenstichting o.v.v. donateursdag 2016.

N.B. Enkele dagen voor 3 september krijgt u een bevestiging en een deelnemerslijst.

DIERCKXLEZING 2 NOVEMBER 2016

Oud worden, het is niet alle bomen gegeven

Een buitenlandse gast dit jaar! Tom Joye uit België geeft de 21ste Dierckxlezing: 'We onderschatten doorgaans heel wat factoren die beïnvloeden of een boom al dan niet oud kan worden. De meeste mensen zien intussen in dat de groeiplaats een belangrijke rol speelt, maar ook genen, buurbomen, symbionten, ontwikkelingsgeschiedenis en levensstrategie hebben een stevige vinger in de pap. Daarbovenop komt dan nog eens de menselijke invloed, ten goede of ten kwade, via de omgeving of rechtstreeks door bomenbeheer.' Tom Joye geeft tijdens zijn lezing inzicht in deze kluwen van elkaar beïnvloedende factoren en reikt handvatten aan om er in de praktijk rekening mee te houden. Hij is opgeleid als bosbouwer, maar ontfermd zich al snel over bomen buiten het bos. Na enkele jaren als uitvoerend boomverzorger gewerkt te hebben coördineert hij nu als European Tree Technician alle bomenopleidingen en bomenprojecten van het expertisecentrum Inverde, onderdeel van het Agentschap voor Natuur en Bos. Zijn voornaamste focus is de ecologie van bomen en het beheer van oude bomen.

Datum woensdag 2 november 2016, aanvang 19.30 uur.

Plaats: In de Driehoek, zaal Gertrudiskapel, Willemsplantsoen 1c, 3511 LA Utrecht.

Aanmelden vóór 25 oktober via e-mail: info@bomenstichting.nl, tel. 020-3306008 of een kaartje. De toegang is gratis.

PERIODIEKE SCHENKING

U kunt de Bomenstichting structureel steunen met een periodieke schenking. Daarmee legt u vast dat u gedurende minimaal 5 jaar een vast bedrag schenkt. Hierdoor geeft u de Bomenstichting zekerheid voor de toekomst én worden uw giften volledig aftrekbaar van de belasting. De schenking kan in de plaats komen van uw huidige donateursbijdrage als de jaarlijkse schenking € 60,- of meer bedraagt.

DONATEURSWERVING

Voor het werven van nieuwe donateurs hebben we een nieuwe folder ontworpen. Als u in uw omgeving deze wilt helpen verspreiden, sturen we u graag een aantal folders toe. Denk aan bibliotheken, een hortus of arboretum, bezoekerscentrum en andere plaatsen waar natuurliefhebbers komen. Het is ook mogelijk om een donateurschap cadeau te geven. U betaalt dan voor een ander de bijdrage voor 2016 van € 30,- (minimaal) en ontvangt een klein cadeautje.

AANMELDEN NIEUWE BOMEN

Het afgelopen jaar hebben we weer nieuwe bomen in het Landelijk Register van Monumentale Bomen opgenomen. Mocht u zelf de gelukkige bezitter zijn van een indrukwekkende, oude boom, dan kunt u deze aanmelden. De criteria voor opname in het register staan op de website of kunnen we u toesturen.

MET DEZE PUBLICATIE IS NIET ALLEEN EEN FRAAI UITGEGEVEN BOEKWERK VERSCHENEN, MAAR BOVENAL EEN DOORWROCHT, INHOUDELIJK WERK.

Zuid-Limburg is een bijzonder stukje Nederland: het behoort tot de best bewaard gebleven landschappen en is het hoogst gelegen deel van ons land met plateaus en een indrukwekkend rivierenlandschap. Het herbergt bijzondere waarden aan geologie en landschap, biodiversiteit en cultuurhistorie. Dat is ook het drieliuk dat de ter zake kundige auteurs Bert Maes (ecoloog en cultuurhistoricus), Freek van Westreenen (bosbouwer, werkzaam bij Staatsbosbeheer) en Robin Kraaij (bioloog en insectenfotograaf) met grote inzet gedurende een lange periode hebben onderzocht en beschreven. Vanuit het (pre)historisch perspectief worden de verschillende landschapstypen beschreven rondom Slenaken, Vijlen en Vaals in de stroomgebieden van de Geul, Gulp en Selzerbeek. Het is echter geen droge opsomming maar een boeiend verhaal tegen de achtergrond van sociale en maatschappelijke verbanden door de tijd heen.

OUDE BOSSEN, HOUTWALLEN EN HEGGEN IN HET HOOGSTE ZUID-LIMBURG

Heden en verleden van de inheemse bomen en struiken in Zuid-Limburg rondom Slenaken, Vijlen en Vaals
Auteurs: Bert Maes, Freek van Westreenen en Robin Kraaij

Het boek besluit met een beschrijving van alle inheemse (autochtone) bomen en struiken in het gebied. In het bijzonder in het Vijlenerbosch, het grootste en hoogstgelegen natuurlijke eikenbos in Nederland. Hier groeien de wilde appel en kransbladsalomonszegel. Hieruit blijkt hoe rijk dit stukje Nederland is aan bomen en struiken, en ook alle soorten van dieren en planten die daar interactief mee samenleven.

WERKBOEK

Het boek is zorgvuldig gedocumenteerd en prettig leesbaar. Daarnaast is het een echt boek: gebonden in een stevige band en bijzonder fraai geïllustreerd met goede foto's.

Kortom, er is in dit boek veel kennis bijeengebracht. Geen boek om na het lezen in de kast te zetten maar om mee te werken. Zowel door beheerders en beleidsmakers als door liefhebbers.

Veel couleur locale, waardoor het verhaal en de veelbewogen ontwikkeling van het Nederlandse landschap - en in dit geval één van onze meest boeiende landschappen - op een plezierige manier worden bewaard én overgedragen aan een volgende generatie. Een puntje van aandacht zijn enkele verkeerd geplaatste onderschriften bij de foto's en tyfouten. Bij de volgende drukken zijn deze vast verbeterd. Het is een boek waar je in veel opzichten blij van wordt. Goed werk, dat ook voor andere landschappen in ons land navolging verdient!

Het boek kost € 19,95 (incl. BTW, excl. verzendkosten) en is te bestellen bij Pictures Publishers.
ISBN: 978-90-73187-90-0

Colofon

41e jaargang, zomer 2016
Verschijnt 2x per jaar, oplage 3200 stuks

Redactie Hanna Hirsch, Henriette Lautenbach, Annemiek van Loon
Hoofdredacteur Corine van Dun
Vormgever Jet Westbroek
Aan dit nummer werkten mee: Veronica van Amerongen, Johan van den Berk, Simen Brunia, Cees van Casteren, Gerrit de Graaff, Lammert Kragt, Erwin Reinhard en Joris Voeten.

Overname van artikelen en berichten na overleg met de redactie.

Redactieadres Bomenstichting
Uiterwaardenstraat 308, 1079 DB Amsterdam
Telefoon 020-3306008
E-mail info@bomenstichting.nl
Website www.bomenstichting.nl
ING-bank IBAN NL51INGB0002108755
Drukker Gianotten Printed Media, Tilburg
Papier Circle gerecyceeld hv silk mc wit 115 gr

De Bomenstichting heeft tot doel de zorg en aandacht voor de bomen in de stad en op het platteland te bevorderen. Zij doet dit sinds 1970.

Beschermvrouwe Hare Koninklijke Hoogheid Prinses Beatrix der Nederlanden

DE TUIN

IN VIER SEIZOENEN

'Tijdschrift voor de echte tuin- en groenliefhebber'

De Tuin in vier seizoenen is een glossy magazine met diepgang. Met foto's van topkwaliteit en tekst met inhoud presenteert het magazine artikelen over plantfamilies, botanische tuinen, zowel hedendaagse als klassieke tuinen, bezoektuinen, groene vakantiebestemmingen, kunst in de tuin en kwekerijen. Consequent in een rustige, klassieke lay-out. Mooi om naar te kijken, leerzaam om te lezen.

De verschijningsfrequentie is 4x per jaar.

ABONNEMENT:

Ik wil graag een abonnement:

Voorletters / Naam : _____ dhr. mevr.
Adres : _____
Postcode en woonplaats : _____
Telefoon : _____
E-mail : _____

Het abonnement dient in te gaan per: (jaartal hieronder invullen)

Lente 20..... Zomer 20..... Herfst 20..... Winter 20.....

Betaling:

Ik machtig De Tuin in vier seizoenen om het abonnementsgeld à € 38,50 af te schrijven van:
 Ik machtig De Tuin in vier seizoenen om het abonnementsgeld à € 45,00 (België) af te schrijven van:

IBAN nummer : _____
t.n.v. : _____
te : _____

Datum: _____ Handtekening: _____

Het abonnement loopt door tot wederopzegging. Voor buitenlandse adressen gelden andere tarieven.

Voor meer informatie kunt u contact opnemen met Frans van Grondelle via 06-51685091 of info@tijdschriftdetuin.nl

Stuur deze bon in een envelop
(zonder postzegel) naar:

De Tuin in vier Seizoenen
Antwoordnummer 10431
2300 WB Leiden

of mail uw gegevens naar
info@tijdschriftdetuin.nl